

Snježana KORDIĆ

ADA VIDOVIČ MUHA:
SLOVENSKO LEKSIKALNO POMENOSLOVJE

(Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana, 2000)

Izrada rječnika je bila i ostala težak posao, kod kojeg se ulaže mnogo vremena u prikupljanje građe, u promišljanje koncepcije kako na najbolji način urediti natuknice za unošenje, a rezultat je najčešće vrlo podložan kritici svakog tipa, barem što se tiče južnoslavenskih prostora. Jedan od izuzetaka na tim prostorima je proizvod slovenske leksikografije, veliki suvremeni rječnik slovenskog jezika, koji je izlazio u više tomova od 1970. do 1991. godine. Kad je već praktična primjena leksikoloških znanja u Sloveniji dala dobre rezultate, onda svakako može biti korisno pogledati kako izgleda novi leksikološki priručnik iz Slovenije, knjiga Ade Vidovič Muha *Slovensko leksikalno pomenoslovje*.

U prvom poglavlju knjige govori se o počecima suvremene leksikografije na slovenskom jeziku u 19. stoljeću. Autorica u tom kontekstu ističe rječnik slovenskog jezika Maksa Pleteršnika objavljen krajem 19. stoljeća. S njim uspoređuje dru-

go važno djelo takvog tipa, već spomenuti *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (1970–1991), koji unosi aktualni evropski lingvistički funkcionalizam i pragmatičke sastavnice u opis leksema.

Drugo poglavlje bavi se pojmom leksema, jedinica koje čine rječnik nekog jezika, npr. *besedje, označevalec, papir*. Na razini izraza leksem se može sastojati od jedne riječi, makar nastale spajanjem dviju kao *ananasliker* ili spajanjem i skraćivanjem kao *filofaks*, a može se sastojati i od nekoliko riječi kao *beli medved, barvni film*.

U trećem poglavlju govori se o značenju leksema. Razlikuju se stalna značenja od povremenih. U stalna se ubrajaju kategorijalno i denotativno značenje, pa čak i pragmatičko značenje. Kategorijalno značenje se sastoji od gramatičkog, npr. označavanje ljudskog pomoću *kdo* naspram neljudskog pomoću *kaj*, a sastoji se i od tvorbenog značenja, npr. *lep-ota* sa značenjem osobine, *skak-alec* sa značenjem vršioca rad-

nje. Denotativno značenje se može opisati pomoću semantičkih obilježja, npr. *jazbečar* > *lovski pes* > *pes* > *domaća žival* > *žival* > *bitje* > *kar biva*. Kod pridjeva je njihovo denotativno značenje ili ovisno o govornom činu, npr. *tukajšnji*, *sedanji*, ili nije ovisno o govornom činu, npr. *čokoladni*, *tovarniški*. Prilozi se grupiraju prema tome da li određuju vanjske okolnosti glagolske radnje, npr. mjesto i vrijeme u *spati doma*, *vstati zgodaj*, ili to ne čine poput *zelo lepo govoriti*, *slovensko govoriti*.

Nakon opisa kako su denotativna značenja raznih vrsta riječi strukturirana u rječniku autorica se okreće nekim posebnim slučajevima. Jedan takav predstavljaju vlastita imena jer je za njih poznato da velikim dijelom ne ulaze u rječnik kao leksikografsko djelo. No u slučajevima kada poprime opća značenja opisuju se u rječniku, npr. *judež izdajalec*, *ovaduh*, *donhuan* 'osvajalec žensk', *donkilot* 'kdor si brezuspešno prizadeva za kaj'.

Kod konotativnog značenja autorica razlikuje s jedne strane neodvojivu konotativnost, npr. ugrađenu u morfologiju leksema poput *bolnič-ek*, *ded-ek*, *brat-ina*, *hlač-on* 'kdor nosi prevelike hlače', a s druge strane razlikuje pridatu konotativnost, npr. *prasec*, *svinja* 'ničvreden, malovreden človek', *plesniv* 'osivel, star'.

Četvrto poglavlje u knjizi posvećeno je značenjskim odnosima unutar leksema. Autorica konstatira da je većina leksema višeznačna. Izuzetak su termini poput *palatal*, *lek-*

sika, *homonim*, čije načelo je jednoznačnost. U nastavku se opisuju tipovi višeznačnosti npr. kod riječi *človek*, *ženska*. Govori se i o prenesenim značenjima, npr. o sinegdohi poput *nositi lisico okrog vratu*, *nastup treh tenorjev*, zatim o metonimiji poput *vsaj tovarna se je zbrala na ulici*, *cel vlak je spal*, a na kraju i o metafori kao npr. *sosed je kozel*, *električni pastir* 'žična ograja po vlogi kot pastir okoli pašnika', *biološka ura*.

Naredno poglavlje bavi se odnosima među leksemima. Opisuje se odnos značenjske jednakosti (sinonimija) npr. *brzina* - *hitrost*, *dristilo* - *odvajalno sredstvo* - *odvajalo*, odnos značenjske suprotnosti (antonimija) npr. *lep* - *grd*, *začetek* - *konec*, *sladek* - *grenek*, te hiperonimija i hiponimija npr. *drevo* - *češnja*. Zatim se analiziraju odnosi na planu izraza: jednakost izraza (homonimija) npr. *kolegialen* 'nanašajoč se na kolegij' - *kolegialen* 'prijateljski', *bar* 'nočni gostinski zabavni lokal' - *bar* 'enota za merjenje zračnega pritiska', a nakon toga se govori o odnosu sličnosti izraza (paronimija), npr. *adoptirati* 'vzeti tujega otroka za svojega, posvojiti' - *adaptirati* 'preurediti, prenoviti', *sestavljena* 'vrsta tvorjene besede' - *sestavljanka* 'vrsta igre'.

Time završava glavni dio knjige, a slijede sažetak na slovenskom i na engleskom jeziku, popis literature, popis kratica, registri pojmova, imena i shema. Knjiga sadrži i dodatak od skoro stotinjak stranica, u kojem je opisano značenjsko preplitanje

glagola *imeti* i *biti* (a zatim i nekih količinskih izraza i pridjeva). Tu se autorica bavi primjerima poput *Sosed ima avto, Avto je sosedov*. Ne iznenađuje što se odlučila za usporedbu baš tih dvaju glagola jer oni u mnogim jezicima pokazuju bitna zajednička svojstva. Tako se npr. uz opis u knjizi može dodati da se glagol *biti* u raznim jezicima koristi i kao isključivo gramatička jedinica i kao punoznačna riječ. U prvom slučaju služi za uspostavljanje gramatičke veze između dvaju imeničkih pojmova poput *Moja sestra je učiteljica*. *Biti* je isključivo gramatička jedinica i kad se pojavljuje kao pomoćni glagol, npr. *Moja sestra je došla*. Za razliku od tih isključivo gramatičkih upotreba, *biti* može biti upotrijebljen i kao punoznačna riječ sa značenjem 'postojati' i sl., npr. *Bio jednom jedan car*. Poput glagola *biti*, i glagol *imati* koristi se u raznim jezicima kao gramatička jedinica i kao punoznačna riječ. Tako se npr. u engleskom i njemačkom upotrebljava u funkciji pomoćnog glagola, npr. *I have bought a car, Ich habe ein Auto gekauft*, i u funkciji punoznačnog glagola za izražavanje posvojnosti, npr. *I have a car, Ich habe ein Auto*. Kod izražavanja postojanja *imati* i *biti* se u većini južnoslavenskih jezika nadopunjuju, npr. tako da *imati* izražava postojanje u sadašnjosti poput *Ima li u blizini nekakav restoran?*, a *biti* u prošlosti i budućnosti npr. *Bio je jedan dobar restoran u blizini, ali ne znam da li su ga zatvorili*.

Odnos između glagola *biti* i *imati* smatra se u tolikoj mjeri osnovnim da se evropski jezici klasificiraju u tzv. *biti*-jezike i *imati*-jezike s obzirom na to kako izražavaju posvojnost, koji pomoćni glagol koriste i kako izražavaju postojanje i lociranje. Među slavenskim jezicima stoji na jednoj strani ruski jezik, u kojem *imati* čak nije ni glavno sredstvo za izražavanje posvojnosti. Na drugoj strani stoji makedonski jezik, u kojem se *imati* koristi i za izražavanje posvojnosti i za izražavanje postojanja i lociranja, a čak se koristi i kao pomoćni glagol.

I dijakronijski odnos glagola *biti* i *imati* je zanimljiv. Glagol *biti* dijakronijski prethodi glagolu *imati*. Za razliku od *biti*, glagol *imati* je rijetkost u jezicima svijeta, u većini jezika ne postoji. U indoevropskim jezicima razvio se kasno. U većini jezika je određena konstrukcija s glagolom *biti* jedina mogućnost izricanja značenja 'imati'. *Imati* je sekundaran i kao pomoćni glagol u indoevropskim jezicima.

Čim se istraživač tako malo detaljnije pozabavi pojedinim riječima, postaje svjestan kako je sastavljanje kvalitetnog rječnika ogroman posao. Da bi se on donekle učinio lakšim, može pomoći i knjiga *Slovensko leksikalno pomenoslovje* Ade Vidovič Muha jer daje teorijsku podlogu i praktične primjere zajedno s analizom konkretnih pojedinačnih riječi.